

Izveštaj

o rezultatima ankete o stavovima građana Bora o zaštiti životne sredine

U okviru šireg projekta „Podrška građanskom aktivizmu u zajednici“ koji finansira Vlada Ujedinjenog kraljevstva, a koji sprovode British Council i Trag Fondcija, Društvo mladih istraživača Bor sprovodi lokalni projekat „**B-O-R: Bolje Organizovani Resursi za zaštitu životne sredine**“.

Radi pripreme za izradu novog Lokalnog ekološkog akcionog plana grada Bora, odnosno po novoj zakonskoj regulativi Programa zaštite životne sredine grada, Društvo mladih istraživača Bor kao važnu aktivnost ovog projekta planiralo je realizaciju ankete kojom bi se utvrdili stavovi građana Bora o ključnim ekološkim problemima grada i načinima njihovog rešavanja. Anketa je realizovana u periodu mart- juni 2020. Planirano je da se najveći deo ankete popuni putem interneta, a samo manji deo neposrednim kontaktom sa građanima radi obezbeđivanja reprezentativnosti pojedinih obeležja stanovništva, što se pokazalo kao veoma važna činjenica u vreme obustavljanja fizičkih kontakata zbog epidemije CORONA virusom. No prilikom planiranja i realizacije alternativnih scenarija realizacije aktivnosti projekta ipak je planirani broj anketa smanjen sa 300 na 200.

Anketa je sadržala na početku grupu pitanja o osnovnim obeležjima ispitanika kao što su pol, starosni uzrast i mesto življenja a zatim i 18 pitanja o osnovnim stavovima i ocenama ispitanika o stanju i mogućim aktivnostima u zaštiti životne sredine. Pored osnovnih obeležja pitanja su bila grupisana u nekoliko grupa: prva grupa pitanja o kojima se od ispitanika tražila ocena stanja životne sredine uopšte i o pojedinim aspektima – vazduha, vode, zemljišta, prirode i zdravlja. Druga grupa pitanja se odnosila na informisanost građana i njihovu motivaciju da učestvuju u programima i akcijama na poboljšanju stanja životne sredine. Treća grupa pitanja se odnosila na subjekte ekološke politike u lokalnoj zajednici i šire, posebno ulogu OCD, a četvrta grupa na glavne razvojne pravce održivog razvoja lokalne zajednice, posebno o zelenom rudarstvu i novim konceptima zaštite životne sredine. Radi lakšeg odgovora na postavljena pitanja, obzirom da je anketa pre svega namenjena za postavljanje na internet, pitanja su tražila samo po jedan odgovor, a deo pitanja je omogućavao i formulisanje slobodno formulisanog odgovora koji se nije sadržao u ponuđenim alternativnim odgovorima kako bi se ispitanicima omogućilo da što detaljnije izraze svoje stavove i ocene. Posebno je ponuđena mogućnost na kraju ankete da se dodaju slobodno formulisani komentari i predlozi o svemu što nije obuhvaćeno upitnikom a ispitanici smatraju važnim. Većina pitanja i njihovo grupisanje usklađeno je sa anketom koja je realizovana 2013. prilikom izrade tekućeg Lokalnog ekološkog akcionog plana Bora kako bi se pratile eventualne promene stavova građana.

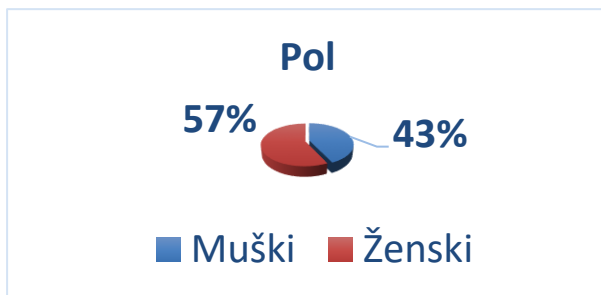
Anketu je popunilo 224 ispitanika, najveći broj na internetu, dok je manji broj radi veće reprezentativnosti popunjen na skupovima koje je organizovalo Društvo mladih istraživača Bor u junu 2020.

Osnovna obeležja anketiranih građana

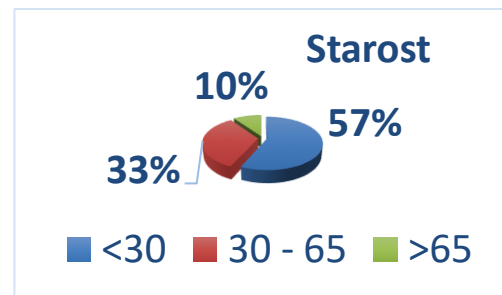
Anketu je popunilo više građana muškog pola nego ženskog što nije moglo da bude ispravljeno u dodatnom popunjavanju ankete na skupovima (Grafik 1.)

Takođe, najveći broj ispitanika je starosti do 30 godina što je sigurno rezultat toga da su mladi prisutniji na internetu. Ni ovo nije moglo biti ispravljeno dodatnim popunjavanjem ankete (Grafik 2.).

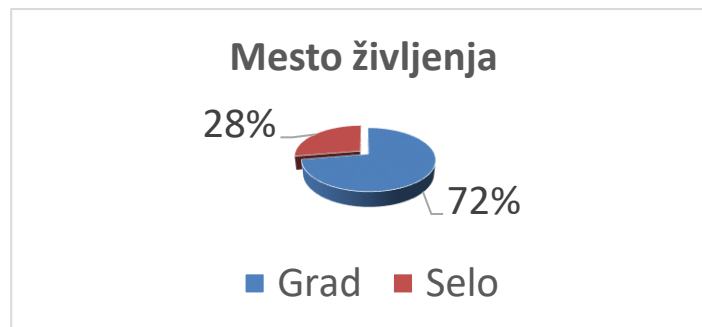
Jedino struktura ispitanika po mestu življenja približno odgovara strukturi stanovništva (Grafik 3.).

Grafik 1.

Grafik 2.

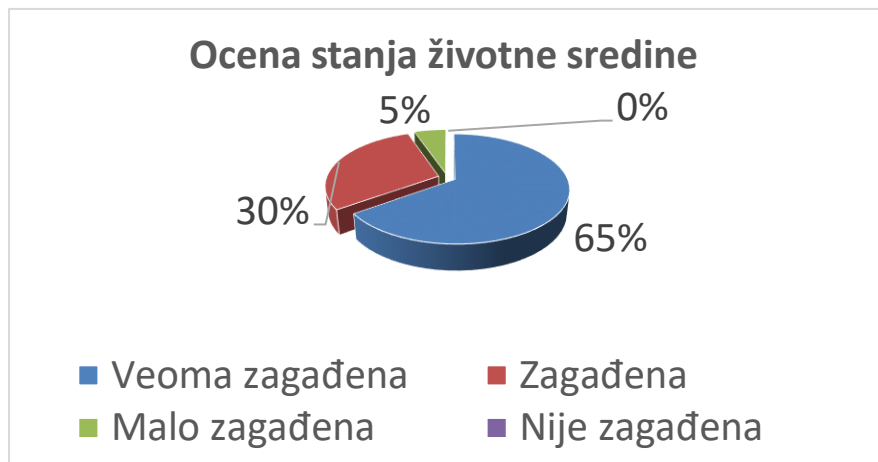
Grafik 3.

Ocene stanja životne sredine

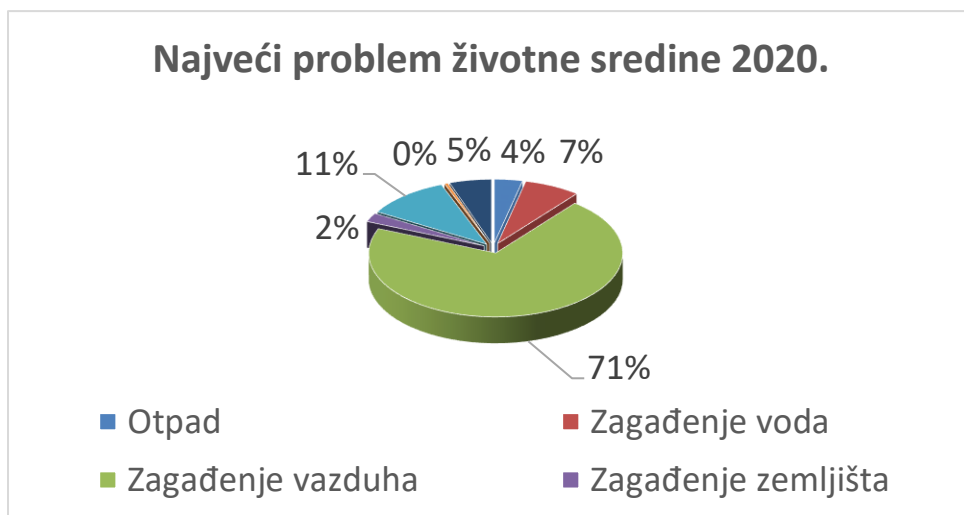
Ocenujući stanje životne sredine anketirani građani Bora su bili veoma kritični jer je dve trećine anketiranih ocenilo da je životna sredina u Boru veoma zagađena, a skoro jedna trećina da je zagađena. Svega 5% anketiranih ocenjuje da je životna sredina grada Bora malo zagađena dok nema ni jednog odgovora, čak ni ispitanika sa sela, da životna sredina u Boru nije zagađena (Grafik 4.). Ovakvi stavovi su očekivani jer se godinama ponavljaju i odraz su realnog stanja životne sredine u Boru.

U ovako zagađenoj životnoj sredini Bora kao najveći ekološki problem 71% ispitanika navodi zagađenje vazduha, što je i očekivano (Grafik 5.). Značajno je da su sada anketirani građani kritičniji o odnosu na anketu u pripremi LEAP 2013. kada je 63% ispitanika ocenjivalo da je zagađenje vazduha najveći ekološki problem Bora. Mnogo manji broj ispitanika ocenio je kao najznačajnijim druge ekološke probleme: zagađenje voda 7%, otpad 4%, zagađenje zemljišta 2% i dr. što otprilike odgovara ocenama i u anketi iz 2013. godine. Jedina značajna razlika je ocena niske ekološke svesti koja je ocenjena kao najveći

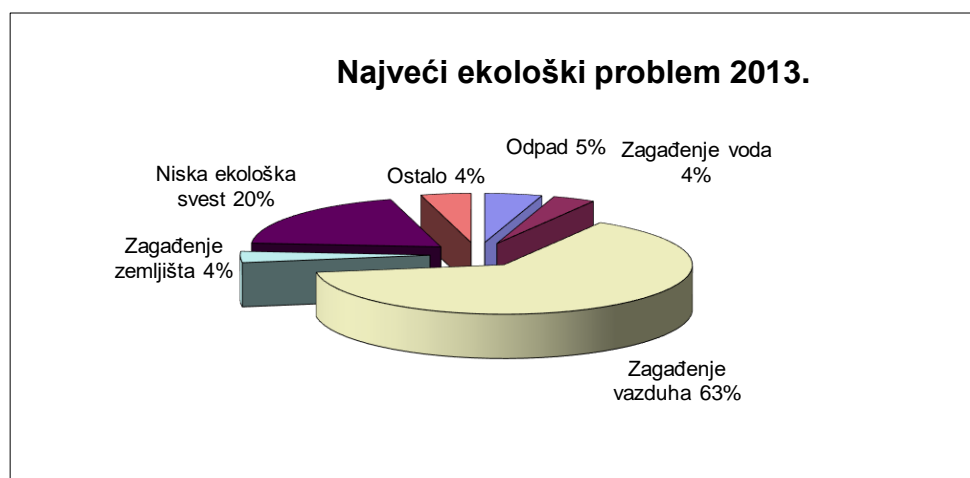
ekološki problem Bora od strane 11% ispitanika, dok su učesnici ankete 2013. godine bili daleko kritičniji jer je 20% ocenili nisku svest kao najznačajniji ekološki problem. Ovo ne treba tumačiti kao da slabi ekološka svest građana Bora već kao polazatelj rasta težine glavnih ekoloških problema kao što je zagađenje vazduha.

Grafik 4.

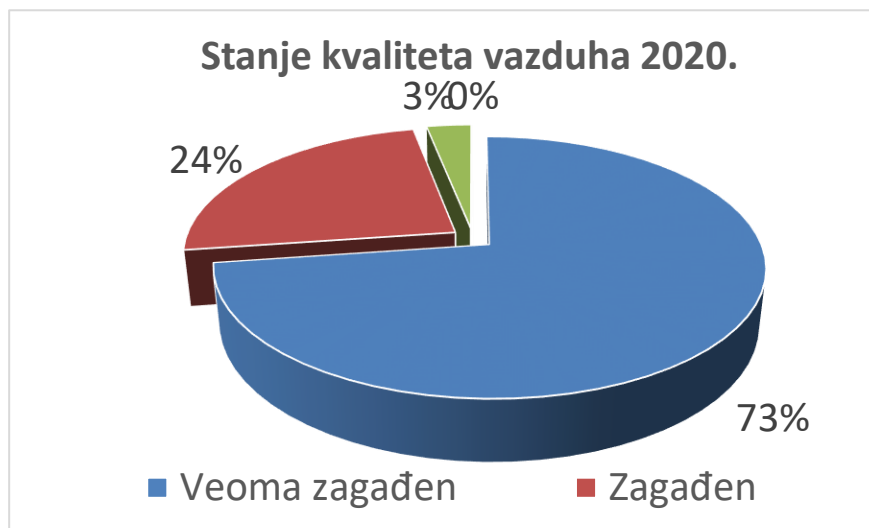
Grafik 5.

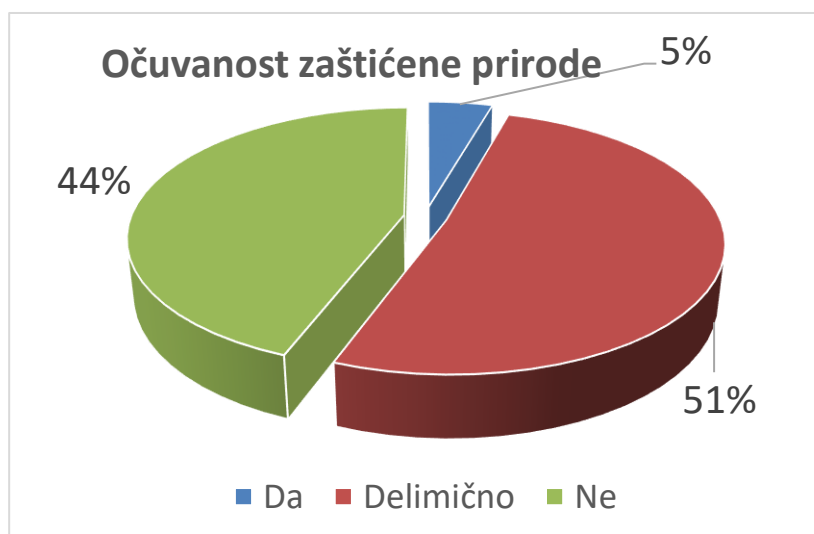
Grafik 6.

Ove ocene potvrđene su u odgovorima na konkretna pitanja o stanju pojedinih aspekta životne sredine. Stanje kvaliteta vazduha daleko najveći broj ispitanika ocenjuje kao veoma zagađen (72,8%) (Grafik 7.), kvalitet vode Borske reke koja je inače van kategorije 74% ispitanika ocenjuje kao veoma zagađenom, dok je kvalitet vode Brestovačke reke koja je u drugoj kategoriji vodotoka samo 22,8% ispitanika ocenilo kao veoma zagađenom. Pitanja za ove dve reke odvojena su da bi se videlo da li ispitanici daju ocenu na osnovu stereotipa o zagađenosti borske sredine ili objektivnije procenjuju stanje životne sredine. Mali broj ispitanika ocenjuje kvalitet zemljišta veoma zagađenim, ocene se distribuiraju na zagađeno i malo zagađeno zemljište. Više od dve trećine ispitanika (75,9%) ocenjuju da stanje životne sredine negativno utiče na njihovo zdravlje, ali je značajno i da 11,2% ispitanika navodi da im nije poznato da li stanje životne sredine utiče na njihov o zdravlje. U posebnom pitanju ispitanici su ocenjivali da li se po njihovom mišljenju dobro štite prostori očuvane prirode na teritoriji grada Bora. Malo više od polovine ispitanika ocenjuje da se samo delimično štite a 42% da se ne štite (Grafik 8).

Većina navedenih odgovora ispitanika slična je stavovima iz ankete 2013. godine. Kao što je očekivano kritičnije su sada ocene o kvalitetu vazduha, ali je zato više ispitanika 2013. ocenjivalo da stanje životne sredine utiče na njihovo zdravlje (82%).

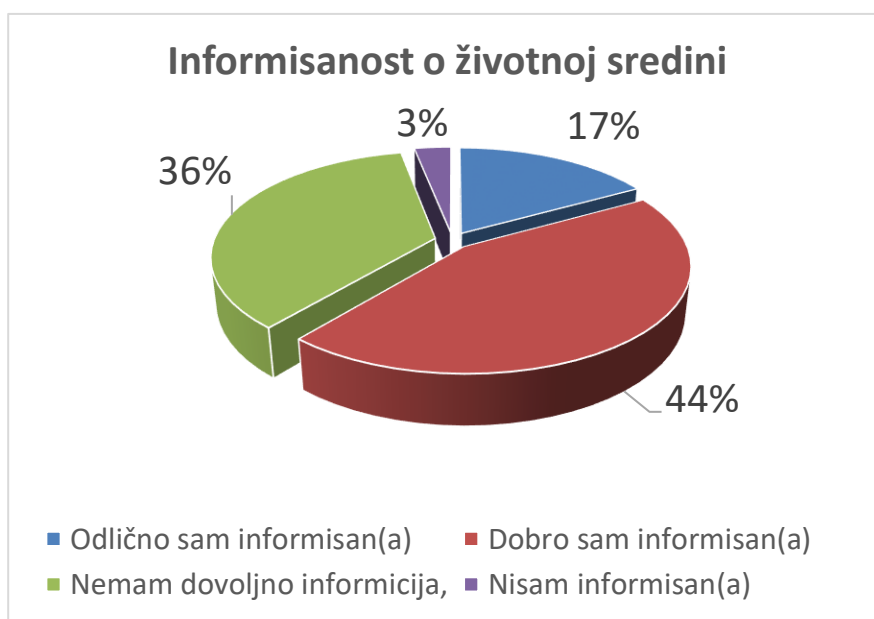
Grafik 7.

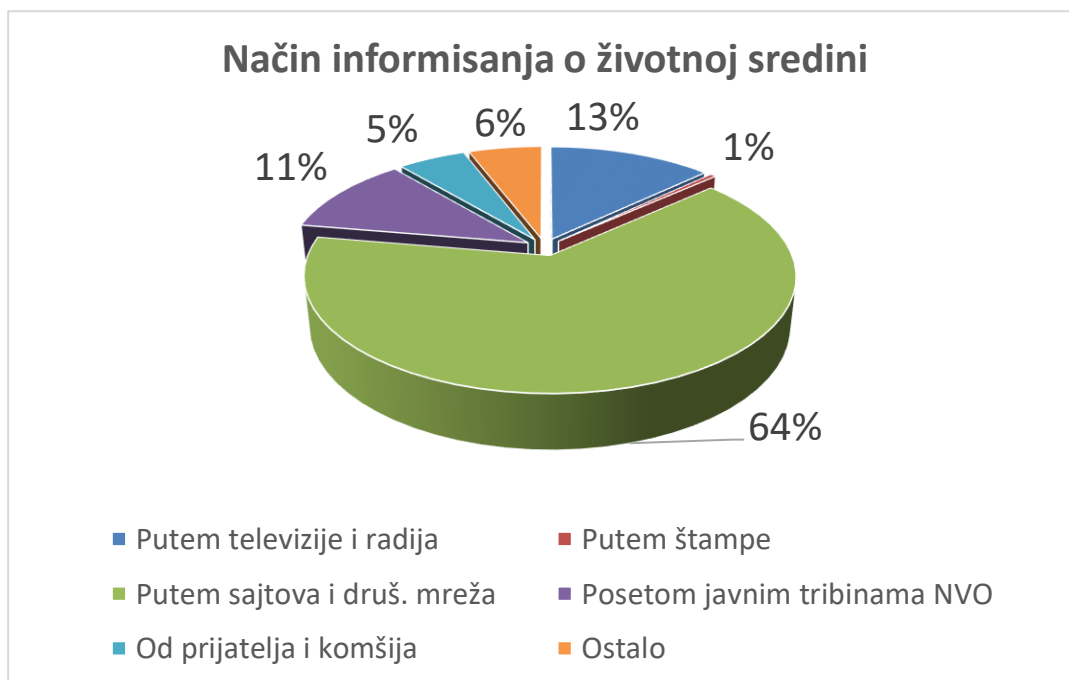
Grafik 8.

Informisanost i motivacija građana

Dva posebna pitanja u upitniku odnosila su se na ocenu ispitanika o stepenu njihove informisanosti o stanju životne sredine u gradu i na to kako se najčešće informišu o stanju životne sredine. Više od polovine ispitanika ocenjuje da su dobro i odlično informisani, ali jedna trećina ocenjuje da nema dovoljno informacija, što je značajan procenat obzirom na težinu ekološke situacije u Boru (Grafik 9). Ocene informisanosti su bile slične i u anketi 2013.

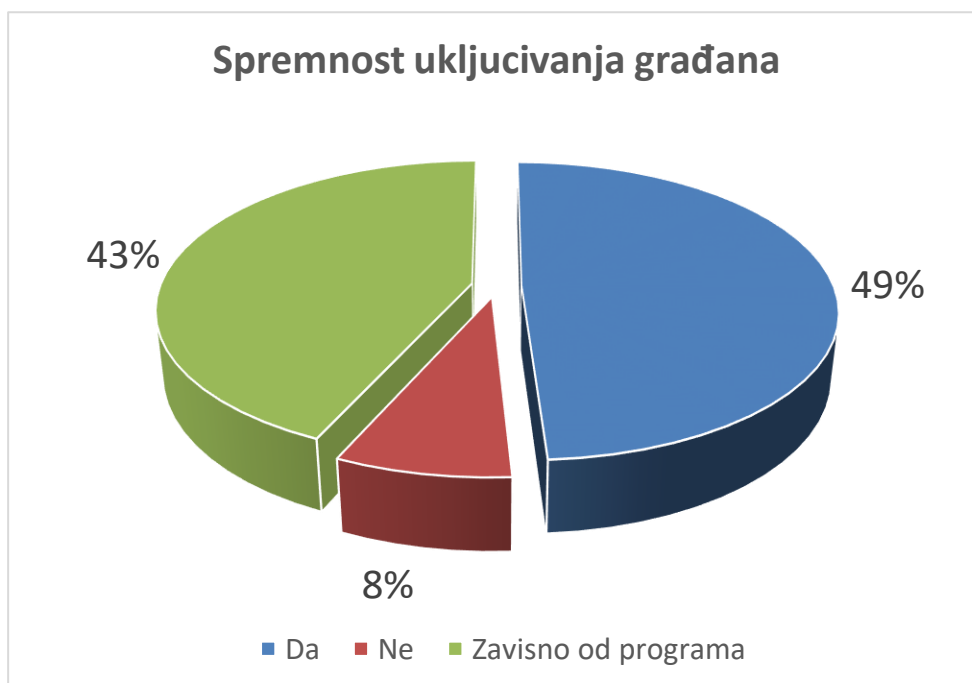
Grafik 9.

Grafik 10.

Kao što se vidi iz Grafika 10. dve trećine ispitanika se najčešće informiše putem interneta i društvenih mreža, a zatim putem televizije i radija, posetom javnim tribinama nevladinih organizacija a bilo je i odgovora da se informišu od strane prijatelja i korisnika, ličnim uvidom u stanje pojedinih aspekata životne sredine („vidom i disanjem“, „kada lično osete i vide“ i dr.). U odnosu na anketu 2013. duplirane su ocene da se ispitanici informišu preko interneta i društvenih mreža kao i na javnim tribinama, dok su bitno smanjene ocene o informisanosti ispitanika preko TV, radija i štampe. Svi subjekti zaštite životne sredine, a posebno OCD i mediji, treba da povedu računa o ovoj činjenici.

Motivacija građana da se uključe u programe i akcije na poboljšanju stanja životne sredine ispitivana je posebnim pitanjem (Grafik 11.). Skoro polovina ispitanika je spremna da se uključi bezuslovno, a 43% zavisno od programa. Međutim, u odnosu na anketu iz 2013. smanjio se procenat ispitanika koji bi se bezuslovno uključili, a povećao procenat onih koji bi se uključili u aktivnosti na poboljšanju stanja životne sredine zavisno od programa rešavanja. I o ovoj promeni stavova građana treba da povedu računa svi subjekti zaštite životne sredine i definišu programe koji će motivisati građane.

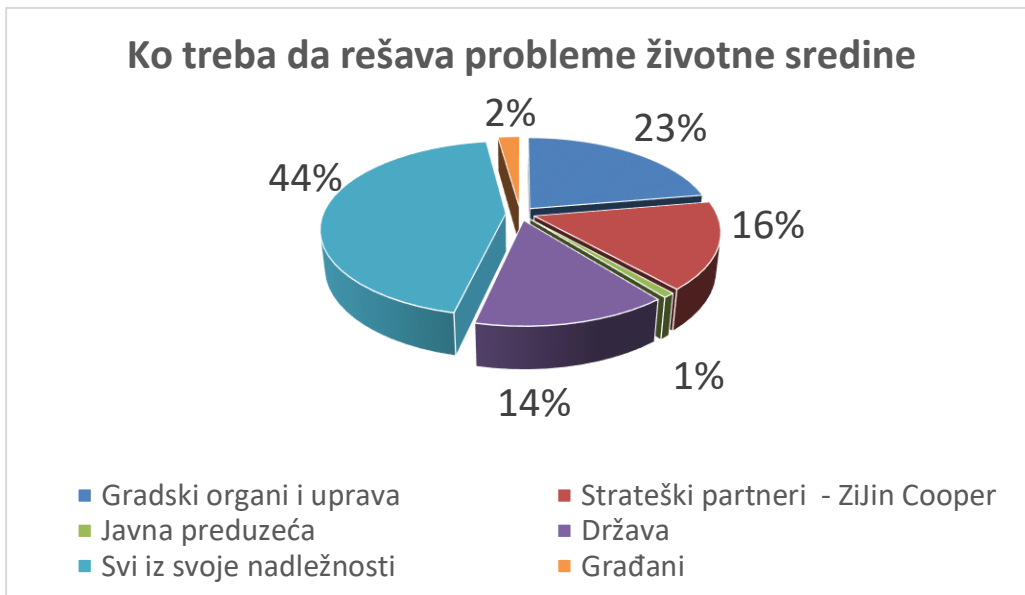
Grafik 11.

Subjekti ekološke politike u lokalnoj zajednici i šire

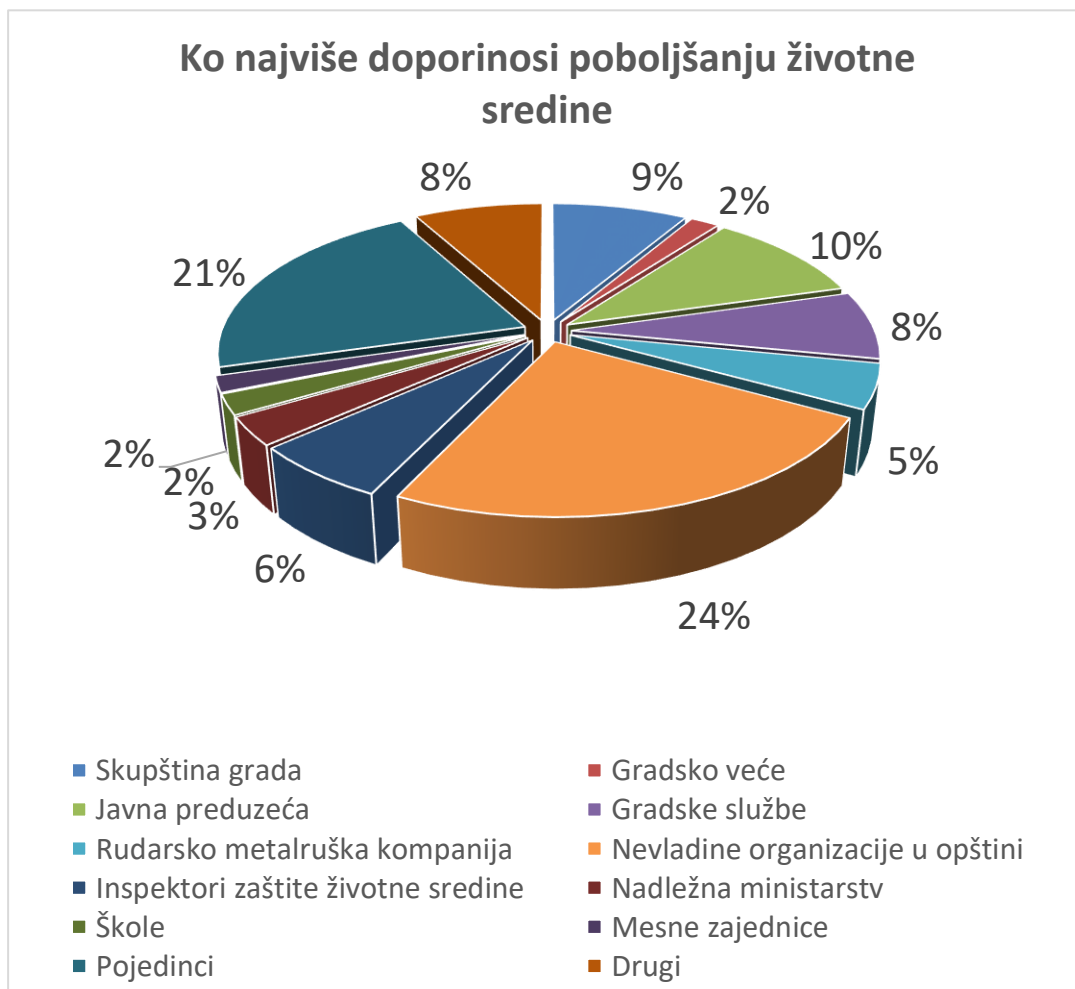
Tri posebna pitanja odnosila su se na ocene ispitanika ko prevashodno treba da rešava probleme životne sredine u gradu, ko najviše doprinosi poboljšanju životne sredine i posebno koja bi bila prvenstveno uloga OCD.

Najveći procenat ispitanika (44,2%) ne izdvaja posebno pojedine subjekte zaštite životne sredine koji bi trebalo da rešavaju ekološke probleme, već smatra da svi oni, svako iz svoje nadležnosti, treba da rešavaju probleme životne sredine (Grafik 12.). Ovaj procenat je manji nego u anketi 2013. kada je preko polovine ispitanika smatralo da svi subjekti podjednako treba da se bave rešavanjem problema životne sredine. Ostali ispitanici na prvo mesto subjekata koji prvenstveno treba da se bave rešavanjem problema životne sredine u Boru

tavljaju gradske organe i upravu (22,3%), zatim strateške partnere u rudarsko-metalruškom kompleksu ZiJin Cooper koji je i najveći zagađivač (16%) i državu (14,3%).

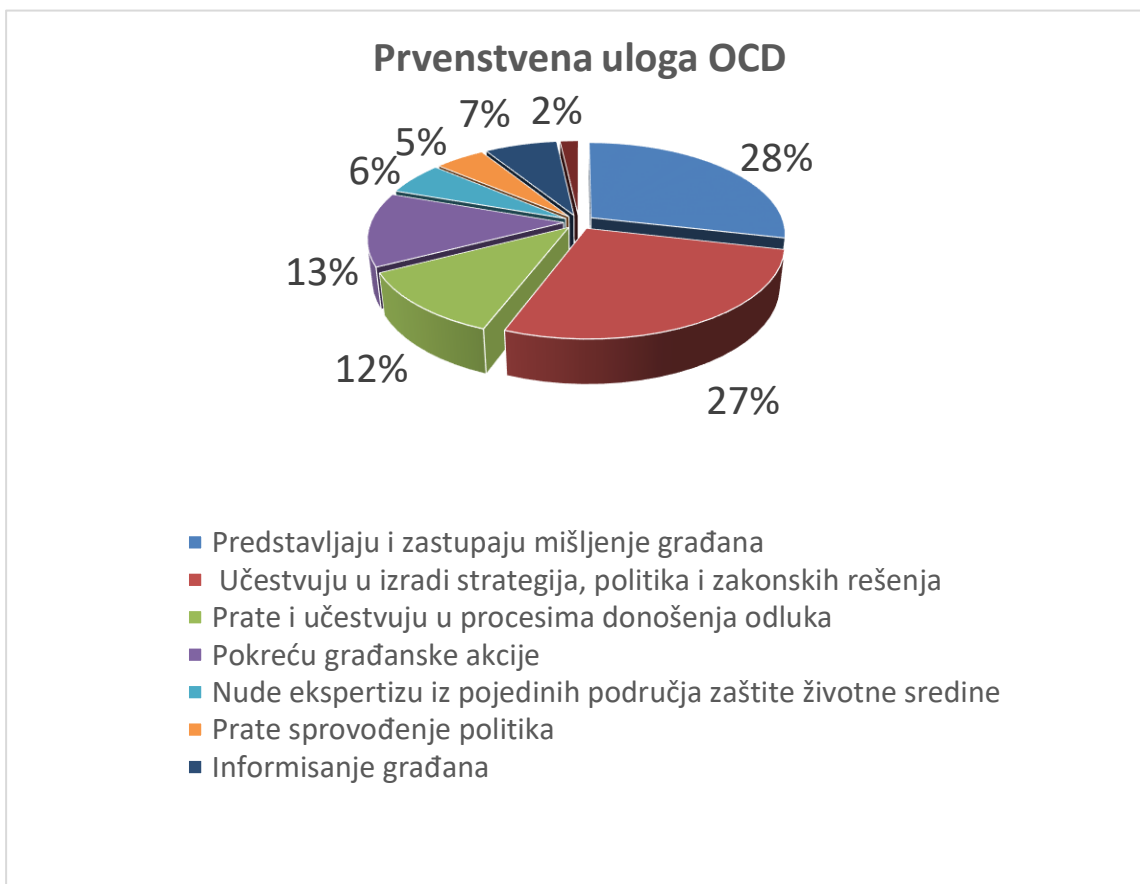

Grafik 12.

Grafik 13.

A kada se radi o ocenama ko najviše doprinosi poboljšanju životne sredine u Boru (Grafik 13.) anketirani građani su u najvećem procentu (zbirno 28%) ocenili da najviše doprinose organi i službe lokalne samouprave – Skupština grada, Gradsko veće, gradske službe i javna preduzeća. Interesantno je da odmah posle organa lokalne samouprave anketirani građani ocenjuju da poboljšanju životne sredine u Boru najviše doprinose nevladine organizacije (24,1%) i građani pojedinci (21%). Državni organi – nadležna ministarstva i inspekcije za svega 9% ispitanika najviše doprinose poboljšanju životne sredine u Boru a rudarsko-metalurška kompanija, koja je i glavni zagađivač, za svega 5% ispitanika doprinosi zaštiti životne sredine. Obzirom da je država strateški partner u rudarsko-metalurškoj kompaniji, proističe da zbirno svega 14% anketiranih građana ocenjuje da oba ova subjekta doprinose poboljšanju životne sredine. Postavlja se i pitanje kako to sve pojedinci doprinose poboljšanju životne sredine u uslovima kakvi su u Boru. Slična distribucija odgovora bila je i u anketi 2013. godine.

Grafik 14.

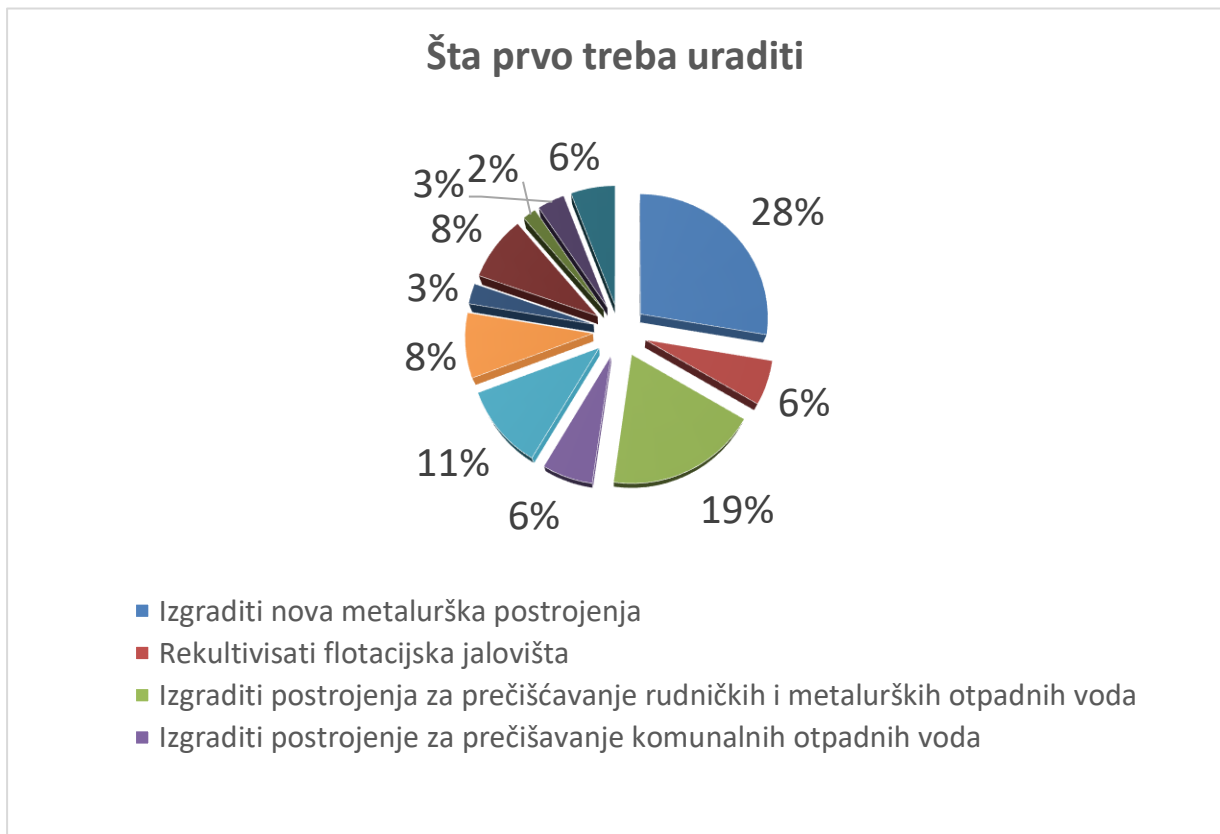
Ocene jedne četvrtine građana da nevladine organizacije najviše doprinose poboljšanju životne sredine u Boru, koje se ponavljaju u nizu anketa, uslovile su posebno pitanje - koja bi bila prvenstveno uloga NVO-OCD u zaštiti životne sredine (Grafik 14). Najveći procenat ispitanika (28,6%) smatra da je prvenstvena uloga NVO da predstavljaju i zastupaju mišljenja građana kroz javne nastupe, javno zastupanje i lobiranje, a samo nešto manje (27,2%) da NVO treba da učestvuju u izradi strategija, politika i zakonskih rešenja koji će biti usklađeni sa principima održivog razvoja i zelene ekonomije. Ostali odgovori odnosili su se na to da NVO treba da pokreću građanske akcije (12,9), da prate i učestvuju u procesima donošenja odluka (11,6%), da rade na informisanju građana (7%), da nude ekspertize iz pojedinih

područja zaštite životne sredine (6%) i da kroz istraživanja i saradnju sa naučno-istraživačkim i profesionalnim organizacijama prate sprovođenje politika (5%). Možda bi najbolji bio stav anketiranih građana iznet kroz mogućnost slobodnog odgovora u ovom pitanju da NVO treba da ostvaruju svoju ulogu kroz sve napred navedene aktivnosti (12% odgovora).

Glavni pravci održivog razvoja lokalne zajednice

Pre pitanja o tome koje privredne grane treba prioritarno razvijati, ispitanicima je u anketi postavljeno pitanje šta po njihovom mišljenju treba uraditi da bi se poboljšalo stanje životne sredine u gradu (Grafik 15.) sa ciljem da se uoči koliko privredni razvoj povezuju sa rešavanjem ekoloških problema, odnosno koliko privredni razvoj sagledavaju kao odživi razvoj.

Najveći procenat odgovora ispitanika bio je da prvo što treba uraditi da bi se poboljšalo stanje životne sredine treba izgraditi nova metalurška postrojenja (28%), što je u direktnoj vezi sa ključnim prpoblrmom zagađenja vazduha. Zatim da treba izgraditi postrojenja za prečišćavanje rudničkih i mertalruških otpadnih voda (19%). Kada se ovome doda i stav 6% ispitanika da treba rekultivisati flotacijska jalovišta, onda ukupno preko polovine ispitanika smatra da je za poboljšanje stanja životne sredine u Boru prvenstveno potrebno rešiti tehnološke probleme u nosećoj privrednoj grani rudarstva i metalurgije. Preko jedne četvrtine ispitanika zbirno smatra da prvo treba rešavati komunalne ekološke probleme – poboljšati sistem sakupljanja i odvoženja smeća, očistiti divlje deponije i izgraditi regionalnu deponiju, uz izgradnju postrojenja za prečišćavanje komunalnih otpadnih voda. Ostali ispitanici smatraju da prvenstveno treba raditi na jačanju ekološke svesti (obrazovni programi u školama, emisije o životnoj sredini u medijima – 6%), zatim da je potrebno pojačati mrežu mernih stanica (6%) a jedan broj ispitanika smatra da prvenstveno treba uraditi novi prostorni plan koji bi definisao aktivnosti na rešavanju problema zaštite životne sredine u Boru (8%).

Grafik 15.

Na ključno pitanje u ovoj grupi pitanja koju privrednu granu u narednom periodu prioritarno treba razvijati kako bi se obezbedio ekonomski napredak grada Bora, zapošljavanje stanovništva i podizanje kvaliteta života, daleko najveći broj ispitanika, skoro dve trećine, odgovorio je da sve postojeće, i noseće i akternativne privredne grane Bora, treba ravnomerno razvijati ali na principima zelene ekonomije odnosno održivog razvoja (Grafik 16.). Ovaj procenat odgovora je značajno veći u ovoj anketi u odnosu na anketu 2013. godine, kada su ispitanici diferenciranije ocenjivali koje privredne grane treba prioritarno razvijati.

U ovoj anketi kada se radi o diferenciranim odgovorima najviše ispitanika smatra da prioritarno treba razvijati rudarstvo i metalurgiju (14%), a kada se tome dodaju i stavovi o prioritarnom razvoju posebno rudarstva i posebno metalurgije, to je zbirno 19% ispitanika koji smatraju da u narednom periodu prioritarno treba razvijati noseću privrednu granu Bora rudarstvo i metalurgiju. Ovaj procenat je manji u odnosu na anketu 2013.

U ovoj anketi deo anketiranih smatra da prioritarno treba razvijati takozvane alternativne privredne grane u borskoj privredi, kao što su turizam (7%), poljoprivredu (5%), prerađivačku industriju (4%) i dr. To je takođe manji procenat odgovora u odnosu na anketu 2013. jer su sada, kao što je napomenuto, ispitanici više opredeljivali za ravnomerniji razvoj svih privrednih grana na principima zelene ekonomije i održivog razvoja što treba povezati sa stavovima prethodnog pitanja šta prvenstveno treba uraditi na poboljšanju stanja životne sredine u gradu Boru.

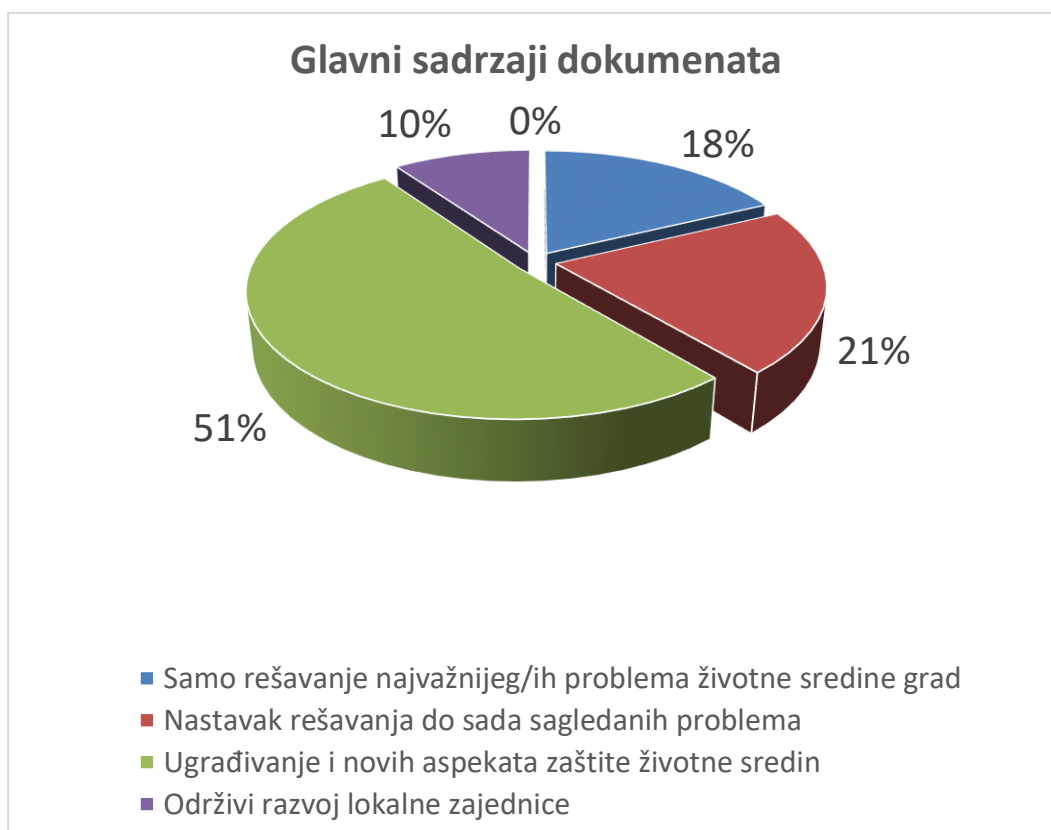
Grafik 16.

Da bi se sagledalo kako građani sagledavaju ekološku održivost nosećih privrednih grana Bora bilo je postavljeno i pitanje šta podrazumevaju pod „zelenim rudarstvom“ obzirom da je rudarstvo glavna privredna grana Bora a koja ima značajan negativni uticaj na životnu sredinu (Grafik 17.). Najveći broj ispitanika (41%) smatra da zeleno rudarstvo znači organizovano upravljanje rudničkim otpadom - raskivkom i flotacijskom jalovinom – kako bi se na minimum smanjio negativni uticaj na životnu sredinu. nešto manji broj ispitanika smatra da je zeleno rudarstvo kada se primenjuju najbolje dostupne tehnologije za smanjenje rudničkog otpada i njegovo bezbedno otjlanjanje (31%), dok ostali ispitanici idu u pravcu cirkularne ekonomije smatrajući da je zeleno rudarstvo kasnija prerada rudničkog otpada i rudničkih voda kao tehnogenih sirovina kako bi se iz njih izvukli svi korisni sastojci (9%). Najmanji broj anketiranih pod zelenim rudarstvom smatra klasičan pristup kasnije rekultivacije svih područja rudničkog otpada, a vezano za specifičnost Bora, neki smatraju da je važna i rekultivacija i remedijacija tzv. istorijskog zagađenja rudničkim otpadom. Interesantan je stav 7% ispitanika koji pod zelenim rudarstvom podrazumevaju podzemno rudarenje kako se ne bi štetila površina zemlje.

Grafik 17.

Obzirom da predstoji izrada novih strateških dokumenata razvojne i ekološke politike grada – Programa razvoja i Programa zaštite životne sredine (ranije Strategija lokalnog održivog razvoja i Lokalni ekološki akcioni plan), poslednje pitanje u ovoj grupi odnosilo se na to šta po mišljenu anketiranih treba da bude glavni sadržaj ovih dokumenata. Na Grafiku 18. prikazani su odgovori ispitanika. Da ovi dokumenti treba da obuhvate samo rešavanje najvažnijih problema životne sredine smatra 18% anketiranih, da oni treba da sadrže nastavak rešavanja do sada u postojećim dokumentima sagledanih ekoloških problema smatra 21% anketiranih, dok preko polovine anketiranih (51%) smatra da od postojećih koncepata treba ići dalje i da u nova dokumenta ekološke i razvojne politike treba ugraditi i nove aspekte – zelenu ekonomiju, cirkularnu ekonomiju, rekultivaciju, klimatske promene i dr.

Ostali komentari i predlozi

Na kraju ankete ponuđena je mogućnost da se dodaju slobodno formulisani komentari i predlozi ispitanika o svemu što nije obuhvaćeno upitnikom a smatraju važnim. Jedan broj anketiranih iskoristio je ovu mogućnost i pored ograničenja pretežnog elektronskog popunjavanja ankete.

Anketirani građani su u slobodnim komentarima najviše ukazivali na značaj ekološke svesti, ali i na to da je neophodno primenjivati i čak zaoštriti sankcije za nesprovođenje zakonom previđenih mera za zaštitu životne sredine. Ukazivali su i na značaj informisanja ali i na potrebu šireg informisanja, kako o lokalnim tako i o globalnim ekološkim problemima („Volela bi da se građani, osim o ovakvim lokalnim problemima, informišu i o većim problemima na svetskom nivou. Bitno je da uradimo sve što možemo na lokalnim novou, ali niko ne govori o globalnim problemima, globalnom zagađenju“, „Informisani smo o različitim ekološkim problemima i kako da se ponašamo, ali nije više na nama kao

pojedincima, potrebno je da velike korporacije, industrije i firme postanu svesne činjenice da nam planeta umire zato što je njima najbitniji profit“, „Potrebno je da podižemo svest o svim neetičkim i neodrživim načinima proizvodnje, ukazivanjem na sve žrtve industrija, od prehrambene do većih industrija – rudarstva i metalurgije“). Dosta predloga odnosilo se na upravljanje otpadom („Veliki problem u Boru je i što sa svih strana od raznih udruženja za zaštitu životne sredine čujemo da treba da recikliramo. Gde? Gde da recikliramo? Gde je u Boru omogućeno selektivno odlaganja smeća?“), odnosno potrebu za kontejnerima za selekciju recikabilnog otpada, velikim kontejnerima za kompostiranje, pravilnog odlaganje ne samo otpada iz domaćinstva već i farmaceutskog i medicinskog otpada itd.

ZAKLJUČAK

Anketa sprovedena u okviru projekta B-O-R Bolje Organizovani Resursi za zaštitu životne sredine ukazala je na sledeće:

1. Ekološka svest građana Bora se menja u skladu sa težinom pojedinih ekoloških problema, porastom nivoa informisanosti i znanja o novim mogućnostima, konceptima i iskustvima u njihovom rešavanju.
2. Ponovo je u prvi plan izbio problem zagađenja vazduha preteći da potisne u drugi plan ostale takođe bitne probleme životne sredine.
3. Građani se sve više orijentišu na nove kanale informisanja, tako da su internet komunikacije i društvene mreže postale dominantne, uz sva ograničenja stepena objektivnosti i znanja korišćenja IKT.
4. I dalje postoji značajna motivacija građana da se uključuju u aktivnosti zaštite životne sredine ali raste procenat onih koji bi se u aktivnosti uključili ako postoje odgovarajući programi.
5. Građani Bora sagledavaju dalji razvoj svoje sredine kao ravnomerni razvoj svih privrednih grana – od nosećih grana rudarstva i metalurgije do alternativnih privrednih grana, uz uslov da se novim tehnoloških rešenjima maksimalno smanji negativni uticaj na životnu sredinu.
6. Većina smatra da u zaštiti životne sredine svi subjekti treba da ostvaruju odgovorno svoje uloge, ali se posebno izdvajaju obaveze lokalnih organa vlasti, države i najvećih zagađivača.
7. Posebno se ocenjuje da NVO treba da imaju istaknutu ulogu u definisanju i praćenju realizacije ekoloških politika, pre svega u zagovaranju ekoloških standarda i motivaciji građana.
8. Ekološka politika koja treba da bude ugrađena u strateška dokumenta sagledava se ne samo kao nastavak ranijih politika već sa novim konceptima i rešenjima kao što su klimatske promene, cirkularna i zelena ekonomija i dr.

DRUŠTVO MLADIH ISTRAŽIVAČA BOR